

Вміщено у книзі « Ніжинське шістдесятництво: Олександр Жомнір; упорядкув. Надія Онищенко. – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2025. -208с. ISBN 978-617-640-694-5

Поет. Перекладач. Учитель

З Олександром Васильовичем Жомніром мене познайомив мій ровесник і літературний побратим Ілля Ліпес. Сталося це у листопаді 1973 року, коли нам з Іллею черговий раз дали «прочуханки» на засідання літературної студії ніжинського вишу. Ми з Іллею були однокурсниками, щоправда він студіював англійську філологію, а я навчався на українському відділенні. Ілля був вже визнаним у вузі перекладачем, членом літературного клубу «Транслятор», але писав і власні оригінальні твори, а тому відвідував ще й інститутську літстудію. Я ж дебютував на засіданні студії із власними російськомовними віршами, які писав ще із шкільних років, засліплений творчістю улюблених поетів Олександра Блока, Сергія Єсеніна, Володимира Висоцького. У школі мої вірші хвалили: відзначали оригінальність стилю, самобутність образів, стрункість римування.

Зовсім по-іншому віднеслися до моєї поезії у виші ... Критики не бракувало: звинувачували у наслідуванні, однотипності тем, копіюванні сюжетів, а гострий на язик Микола Коваленко навіть у «мавпуванні», чого, безперечно, я вибачити не міг. От і вирішив звернутися до когось авторитетного з викладачів, хто б міг дати об'єктивну оцінку моїй творчості. До викладачів свого факультету звернутися бракувало сміливості, а раптом засміють..., а ще ж навчатися чотири роки. На допомогу прийшов Ілля: « Знаю я таку людину. Олександр Васильович Жомнір. Він допоможе, я вже не раз звертався до нього за допомогою». Слова товариша підбадьорили. Я підготувався до зустрічі... На кафедрі української мови попрохав у лагідної Валентини Яківни, лаборанта кафедри, віддрукувати на мою думку кращі свої поезії, набралось десь сторінок з десять. Звичайно ж російською мовою.

У четвер, десь годині о шістнадцятій, як і домовилися із Іллею, зайшов до читальної зали «фундаменталки», інститутської наукової бібліотеки, що містилася на вулиці Гоголя. У читальному залі, біля вікна, під правою стороною, за столом вмістився дебелий чоловік, з довгим колоритним сивим волоссям, а поряд з ним сидів Ілля. Чоловіка цього я добре знав, бо не раз зустрічав під час ранкових пробіжок на бульварі Шевченка. Колоритна постать, зросту десь під 190 сантиметрів, спортивний костюм, довге сиве волосся, оперезане стрічкою. Біг завжди статечно, дихав розмірено, неспіхом, видно що бігом вже займається не перший рік.

Я підійшов до співрозмовників. Ілля відрекомендував мене. Олександр Васильович посміхнувся: «То це ви і є той невизнаний поет?» Я знітився, але через якусь хвилю опанував себе і простягнув йому віддруковані аркуші. Він занурився у читання. Посмішка поступово сповзла з його вуст. Читав швидко, не коментуючи, зрідка щось виправляючи на папері. По завершенню читання, зняв окуляри, промасажував пальцями втомлені очі і стиха промовив: «Буду відвертим, юначе, ви мене не вразили. Щось десь подібне читав, щось подібне зустрічав... Але, як для мене, то нічого нового. Але мелодика вашої поезії своєрідна, вона варта уваги... А чи є у вас ще щось почитати? Українською, наприклад?» «Є, - несміливо відповів я, - але в рукописі...». «Давайте, - посміхнувся Жовнір. – Читати так читати!». Я протягнув йому списаного блокнота.

Цього разу він читав повільніше, роблячи помітки у текстах, які я йому надав. Кілька разів посмішка осявала його обличчя: «Що ж, це - значно краще, цікавіше, а що головне - оригінальніше, точніше, самобутніше... У цих поезіях ви вже присутній, як творча особистість. А хто вам порадив писати російською? На мою думку, українською у вас виходить краще. Ще далеко до досконалості, але значно краще...». Я щось промямлив про оригінальність, але якось зовсім непереконливо.

А мій наставник вів далі: «Запам'ятайте, для поета важливі три речі: власний поетичний стиль, оригінальність художніх образів і самобутність сприйняття світу. Це – та триєдина основа, так звана – підвалина, на якій і будується справжня поезія». Ці поради досвідченого педагога я запам'ятав на все подальше життя, не раз переповідав їх своїм учням. Не скажу вам, що Жовнір був єдиною людиною, яка рекомендувала мені перейти на написання поезій українською мовою. Пізніше я це почув і від мого літературного наставника Павла Олександровича Сердюка, і від молодого викладача, а згодом маститого літературознавця, професора Олександра Герасимовича Ковальчука, який у нас, першокурсників, читав курс лінгвістичного аналізу. Але Жовнір таки був першим. Саме ці люди і переконали мене повернутися до рідної материнської мови. А ще Олександр Васильович порекомендував мені більше читати української поезії, що дозволило збагатити мій словниковий запас. Саме він познайомив мене з віршами Євгена Плужника, Богдана-Ігора Антонича, Володимира Свідзинського, приносячи ці збірки із власної бібліотеки. Для мене це було справді відкриття світу великої, непізнаної допоки Поезії. Скільки у нас відбулося таких зустрічей? Достеменно не скажу... Ми ніколи завчасно не домовлялись про них. Просто я намагався щочетверга, на шістнадцяту годину, бігти до «фундаменталки», щоб зустріти там дорогу для мене людину. Зачасту це вдавалося...

Олександр Васильович вражав мене своєю ерудицією, багатогранністю свого непересічного таланту, а ще людською щирістю і бунтарською енергією.

Саме від нього я вперше почув про Батуринську трагедію. А ще на кожную нашу зустріч я брав свої нові поезії. Хвалив їх Жомнір стримано, більше критикував, але робив це завжди переконливо, спираючись на текст. Це і були мої перші кроки до літературознавства. Згодом, від Іллі я дізнався, що Олександр Васильович розпочав свою роботу над «Втраченим раєм» і попросив студентів його не відволікати. Я зважив на це прохання.

Вже на четвертому курсі випадок звів нас побіля стінгазети «Літстудієць», де були вміщені і мої вірші. Він привітно посміхнувся і промовив: «Ну ти, брате, поетично змужнів. Читаю – пристойні вірші!». Я щиро подякував наставнику.

Минули роки... Після завершення навчання у вузі мої життєві дороги не перетиналися із життєвим шляхом Олександра Васильовича. Від друзів з літстудії знав, що він пішов із інституту і займається перекладацькою діяльністю. У його перекладацькому доробку переклади п'єси Вільяма Шекспіра «Цимбелін», роману Сомерсета Моєма «Місяць і п'ятак», твори знаної американської поетки Емілі Дікінсон, низка перекладів до «Антології польської поезії». Проте найбільшим його здобутком у галузі перекладу можна вважати твір Джона Мілтона «Утрачений рай», над яким він ретельно працював понад тридцять п'ять років аж до останніх днів свого життя.

У 1992 році я повернувся до рідного вузу вже як викладач. Доля подарувала мені ще декілька зустрічей із шанованою мною людиною. І кожного разу, під час таких випадкових зустрічей, він вітав мене щирою посмішкою і ставшою згодом традиційною фразою: «Привіт, поете! Вірші ще писати не кинув?». Я заперечливо хитав головою і починав ділитися новинами із культурницького життя вишу. Його це цікавило... Він вітав мене із захистом дисертації. Саме від нього я почув історію про приїзд до Ніжинського педінституту у жовтні 1965 року Бориса Антоненка-Давидовича, творчість якого була у спектрі зацікавлення моїх наукових уподобань.

На початку 2000-х років, коли я вже працював на посаді проректора з навчально-методичної роботи інституту, виникла реальна потреба в оновленні експозиції музею Ніжинської вищої школи. Ми з колегами вирішили ліквідувати «білі плями» в історії вишу, відродити Правду, оприлюднити «замовчувані історії» про викладачів та студентів, які зазнали політичних утисків з боку адміністративної системи та КДБ. А таких «Справ» зібралось чимало... Перелічу головні, які закарбувала пам'ять: «справа доцента М.П. Сайка», «справа доцента О.Д. Королевича», «справа доцента А.К. Костінова», «справа доцента Г.П. Васильківського», «справа доцента М. С. Чубача», «справа професора І.К. Чаплі», «справа Л.Й. Коцюби». Було і кілька гучних подій в інституті, які мали розголос в Україні. Зокрема, це: «Телеграма Олесею Гончару на підтримку його роману «Собор»; «Приїзд до інституту в 1968 році письменників Григора Тютюнника, Євгена Гуцала, Миколи Вінграновського,

Бориса Олійника, критика Анатолія Шевченка і піднята ними проблема « з мовного питання». Ну і звичайно ж огорнута таємницею «справа про передачу за кордон трактату Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Залучили до збору і підготовки матеріалів до оновленої експозиції музею безпосередніх учасників та очевидців тих подій, яких виявилось надзвичайно мало. Чи можливо частина викладачів вирішила просто змовчати?

Олександр Васильович Жомнір про свою дисидентську діяльність розповідав неохоче, ... хоча і не заперечував:

- Так, справді, телеграму Олесю Гончару підписував, навіть редагував. Але ініціатором цієї справи була Леся Йосипівна Коцюба, розумна і вродлива така молодичка..., та ще декан факультету Г. Аврахов.
- Так, трактат Івана Дзюби читав, давав мені Дмитро Сергійович Наливайко. Дещо там поправив..., терпіти не можу стилістичних невіправностей! (*За першою своєю освітою Олександр Васильович Жомнір – вчений-філолог. Закінчив українське відділення філологічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Саме за правками О. Жомніра було з'ясовано, що до видавництва «Сучасність» у Мюнхені потрапив саме «ніжинський варіант» трактату.* - прим. автора).

Наша розмова відбувалася на лаві біля старого корпусу, але власне фото того часу для експозиції музею він все-таки надав.

Вперше на квартирі у Олександра Васильовича я побував у тому ж таки 2000 році. Ми з моїм щирим другом і колегою, Олександром Євгеновичем Гадзинським, (на той час керівником літературної студії університету) взялися впорядковувати і редагувати літературний збірник студії «Заспів». У 1965 році за редагуванням Дмитра Сергійовича Наливайка вийшов поетичний збірник «Перший заспів». Свої вірші у ньому опублікували Євген Гуцало, Віктор Вовк, Володимир Мордань, Леонід Коваленко, Євген Дьохтяр, Віталій Пригоровський та інші літстудійці. А ми запланували у своєму збірнику охопити творчий хронологічний відтинок життя студії з 1965 року і до 2000-го. А семидесяті – восьмидесяті роки ХХ століття – найбільш плідний період перекладацької студії «Транслятор» у Ніжинському педінституті. На наше прохання надати тексти, які він зберігає у себе, Олександр Васильович відповів так: « Ну й вигадали ви таке, хлопці, та мені простіше запросити вас до дому, а ніж пів бібліотеки переносити сюди. Приходьте і вибирайте що потрібно... Сашко он знає де я живу. Тільки пляшку не забудьте прихопити», завершив жартома. У домовлену годину ми зайшли у його простору квартиру № 129 по вулиці Шевченка 99-Г, яка була розміщена на п'ятому поверсі. Мене вразила та кількість книжок, яка знаходилася там... Книжки були скрізь: на підвіконні, на столі, у прихожій, навіть на кухні... У мене мимоволі вихопилося: «Ого!». Жомнір посміхнувся і сказав: «Це моя стихія...» Книжки були українською,

російською, польською мовами, але як на мене, то найбільше англійською. Чи то так видалося? Пляшка ужгородського коньяку виявилася не зайвою... І допоки Олександр Євгенович порсався над паперами, які йому надав господар, ми з Олександром Васильовичем гаяли час у розмовах. Саме там я вперше почув, що у час Другої світової війни, у 1941- 1943 роках, у невеличкій подільській оселі сільського бондаря Василя, Сашкового батька, знаходилася конспіративна квартира ушавленого радянського розвідника Миколи Кузнєцова. А ще він розповідав про своїх друзів-колег, бравих вояків-ветеранів, доцентів Олександра Маркіяновича Шумана та Івана Петровича Костенка, з якими міг дозволити собі перехилити чарчину, а то й дві... Та найбільше мова у той вечір йшла про його переклад «Утраченого раю», він багато цитував з пам'яті, міг одразу пропонувати на вибір кілька варіантів... О, яка чудова і довершена була у нього поетична мова! Справжній велет українського перекладу...З когорти славетних: Максима Рильського, Бориса Тена, Григорія Кочура, Миколи Лукаша, Дмитра Паламарчука. Коли згадую ту зустріч, закрию очі..., а уява відтворює його голос, його вірші. Що то значить – закарбувалося у серці.

На двохсотлітньому ювілеї вишу, у 2005 році, радо вітав його серед почесних гостей. Бачив у оточенні письменників Володимира Морданя, Леоніда Горлача, Віктора Вовка..., а потім з вихованкою Ганною Козачкою. Кремезний сивий велет...

У 2007 році мав честь бути запрошеним на його 80-річний ювілей. Святкування відбувалося у при готельному ресторані «Чайка», що у самому центрі Ніжина. Олександр Васильович був у ошатному новому костюмі і вражав присутніх своїм добрим гумором. Було багато квітів і привітань... Була чисельна делегація з його рідного факультету, з Києва завітав професор Олександр Астаф'єв – чудовий поет і перекладач, озвався привітанням із США Ілля Ліпес... Було подружжя Гадзинських. Був його колега-перекладач, доцент Іван Харитонов, його пожиттєвий опонент... Навіть за щедрим застіллям вони повели суто професійну суперечку. Ледве вгамували...

Коли видалася хвилинка для перепочинку, ми вийшли на ганок ресторану подихати надвечір'ям, я набрався сміливості і запитав у Жомніра:

- Олександр Васильовичу, ви прожили таке славне творче життя..., брали участь у важливих для вузу акціях, зберегли у собі дух непокори..., невже товариші із КДБ ніколи не турбували?
- Ого, ще й як турбували! Особливо коли навчався у Львові... Викликали на допити і очні ставки, кілька разів навіть прикривали... А їм на другий день дзвінок з Луб'янки, від батькових друзів по підпіллю: «Не чіпати! – ото і вгамувалися». Він щиро посміхнувся і перевів розмову: - То ходімо вже до столу..., гості зачекалися!

Коли похмурого весняного дня, 12 травня 2018 року, мені і моїм колегам довелося проводити Олександра Васильовича у Вічність, ніхто не стримував сліз. Скупа чоловіча сльоза прокотилася і моєю щокою... Відійшов за світи не просто Поет, Перекладач, Учитель... Відійшла Людина, яка тримала на своїх раменах небо Українського Духу! Світла йому пам'ять .

1.09. 2024 р.

м. Ніжин. Олександр Забарний – доцент, член НСП та НСЖ України.